

HIGH SCHOOL-DRAMA OM FYRA UNGDOMAR SOM BEFINNER SIG I FRITT FALL

Fritt fall



RIKSTEATERN



AV **LOVISA ONNERMARK**

LÄRARHANDLEDNING

Om lärarhandledningen

Denna lärarhandledning från Riksteatern är ett stöd för dig som ska samtala med elever om *Fritt fall*. I detta häfte får du ta del av ett antal förslag till diskussioner, övningar och fördjupat arbete i klassrummet. Handledningen är inte tänkt att genomföras i sin helhet, du väljer helt och hållet själv vilken eller vilka delar som du tycker är relevanta för dig och dina elever.

Lärarhandledningen är ett komplement till Riksteaterns skrift *Att öppna nya världar* som mer detaljerat beskriver Riksteaterns grundläggande synsätt kring hur lärare kan arbeta med sina elever i samband med en scenkonstupplevelse. *Att öppna nya världar* finns på Riksteaterns hemsida (se länk längre fram i handledningen).

Vänliga hälsningar

Riksteatern Barn & Unga

Fritt fall

Handlingen i korthet

Alice och Sofia är systrar men till synes väldigt olika. Båda systrarna hanterar omvärldens krav och förväntningar var och en på sitt sätt.

Storasyster Alice är noga med vad hon äter, tränar simhopp på en avancerad nivå och är alltid högpresterande. Hon är dessutom tillsammans med skolans mest populära kille, Nico.

Lillasyster Sofia är i mångt och mycket Alices motpol: hon har låga tankar om sig själv och ägnar sig till största delen åt sitt stora intresse – musik. Sofia är dessutom hemmasittare och har inte varit i skolan på ett år. Främsta skälet till att Sofia är hemma från skolan är att hon upplever sig vara mobbad av Nico.

En dag dyker Vega upp i simhallen med sin rättframhet, vilket väcker helt nya känslor i Alice. I takt med att Alice möter Vega allt oftare börjar hon ifrågasätta sitt invanda sätt att se på saker och ting. Parallellt börjar Nico umgås allt mer med sin flickväns syster och sakta men säkert börjar han och Sofia lära känna varandra bättre.

På kort tid tvinnas dessa fyra ungdomars liv samman på ett sätt som ingen kunnat förutse.

Förord av regissören

Högstadiet — en grekisk tragedi

Jag brukar tänka på högstadiet som en grekisk tragedi. Det är här som de stora känslorna får ta plats. Här är allt lite mer svart och vitt än i den verkliga världen. Det är något underbart med att vara i en tid i livet där allt sker på blodigaste allvar. Kärleken för stunden är den viktigaste och största man någonsin kommer att hitta och att ta fel tröja på sig kan förstöra hela ens liv. Samtidigt kan det vara ett fängelse att tro att man måste vara en och samma person för all framtid.

Föreställningen *Fritt fall* är för mig som en klassisk high school-film. Jag har vuxit upp med high school-filmer. Jag älskar deras skarpa och klichéartade framställning av människotyper, liksom hur de lär oss att saker inte alltid är som de ser ut, att den nördiga tjejen också kan bli populär och att man kan vara snygg om man bara tar av sig glasögonen.

Även om vissa poänger i dag kan kännas lite vaga och förlegade betydde de mycket för mig som ung när jag kände mig annorlunda och utanför. Då vände jag mig till high school-filmerna för att förstå att jag också var något värd och att den jag var i högstadiet inte skulle få definiera mig för resten av livet.

Tack och lov lever vi numera i en värld där identitet i högre grad än tidigare är flytande och där vi inte behöver placera oss i ett fack om vi inte vill. Istället är vår identitet något som kan förändras och omförhandlas över tid. Vi är inte födda till att vara något specifikt och förutbestämt även om de kroppar vi lever i såklart fortfarande medför normer och inarbetade beteendemönster som kan vara svåra att bryta.

Genom den värld vi bygger upp i föreställningen får publiken möjlighet att komma nära karaktärerna och undersöka hur identitet

kan användas som ett skydd för att hantera existensen, men också hur ett överdrivet fokus på vem vi är kan bromsa vår förmåga att bara leva. Med *Fritt fall* hoppas jag att ungdomarna i publiken kan få syn på både de roller som de har fått sig tilldelade av andra och de roller som de ger sig själva.

I den bästa av världar kan vårt besök öppna ungdomars ögon för att det går att bryta mönster därmed skapa helt nya möjligheter.



Helle Rossing, regissör

Så här förbereder du dig och eleverna inför föreställningen

Gör inte besöket till en skoluppgift med krav på ”läxa” i någon form. Då blir det mer lustfyllt för eleverna och utbytet blir både större och mer berikande.

Förbered däremot gärna eleverna på de praktiska förutsättningar-
na inför teaterbesöket, exempelvis bussresa, tider, plats och annan
väsentlig information.

Du kan med fördel titta igenom ordlistan och handlingen i korthet
i denna handledning före föreställningen för att se om det kan finnas
något där som du tror att eleverna kan behöva veta i förväg för att
kunna ta till sig upplevelsen på bästa sätt.

Under föreställningen

Den unga publiken reagerar ofta annorlunda än vuxna när de upplever
scenkonst. Ibland kan vuxna tycka att den som skrattar högt, kom-
menterar något, vrider sig oroligt eller på annat sätt reagerar på det
som sker låter för mycket eller är störande. Du kan vara trygg i att de
skådespelare som Riksteatern turnerar med är vana vid att hantera
detta. Däremot känner du dina elever bäst och spelar därmed en vik-
tig roll när det gäller att läsa av situationer under föreställningen om
det skulle behövas. Läs gärna mer om detta i *Att öppna nya världar* på
www.riksteatern.se/foreochefter

Efter föreställningen

Var generös med tiden efter föreställningen. Låt upplevelsen sjunka in
utan stress.

Ett samtal kring en föreställning ger plats för fördjupad reflektion om
såväl handling och tematik som konstnärliga uttryck i form av gestalt-
ning, ljus, ljud, kostym och scenografi. I en så kallad minnesrunda kan du
som lärare ge alla elever möjlighet att tänka tillbaka på föreställningen
och minnas specifika detaljer. Det kan vara en enskild händelse eller
något så enkelt som ett klädesplagg, ett ljud eller en rörelse.

Poängen här är att prata om föreställningen på ett objektivt sätt,
fritt från värdering och tolkning. På så sätt kan alla i klassen delta på
lika villkor och du skapar en bra grund för att eleverna senare även ska
våga säga något när ni går över till att diskutera handlingen eller olika
tolkningar. Ju utförligare eleverna beskriver det som de varit med om,
desto större blir möjligheterna att i nästa steg hitta olika tolkningar
och sätt att analysera föreställningen.

Genom att som lärare vara lyhörd och lyssna in vad eleverna verkar
nyfikna på och har behov av att prata om kommer du att märka att det är
både lätt och roligt att leda ett öppet och konstruktivt analysamtal.



Repetitionsbild

Fördjupande övningar och förslag på pedagogiskt innehåll

Tema: Vem är du? Vem är jag?

Att tillhöra en grupp är en av människans starkaste drivkrafter. Den finns djupt rotad i vår biologi då vi i vår tidiga historia varit beroende av gruppen för vår överlevnad. Även i dessa moderna tider vill vi gärna förstå vår omvärld genom att kategorisera oss själva liksom personer i vår omgivning. Ungdomsåren är kanske den period i livet då detta är allra tydligast.

Kläder, musik och andra kulturella uttryck blir symboler som visar på en grupptillhörighet och en identitet. Detta är något som skapare av kultur utnyttjar i form av arketyper, en slags stereotypa, tillspetsade grundfigurer som går att återfinna i både film, böcker och andra kulturella uttryck. Här nedan finns exempel på några vanligt förekommande arketyper inom modern, västerländsk ungdomskultur:

Förortsperson	Nörd	Trubaduren	Ensamvarg
Skolkare	Gamer	Stekare	Emo
Alternativ	Estet	Queer	Kampsportare
Pluggis	Lagidrottare	New age	Gangster
Mainstream	Influencer	Aktivist	EPA/moppe
*	*	*	*

*Lägg till och ta bort arketyper från ovan nämnda exempel så att de stämmer överens med grupper som eleverna själva möter i populärkultur och via sociala medier.

Diskutera i grupp

- Vilka roller tror ni att ovanstående arketyper skulle tilldelas i en typisk ungdomsfilm eller ett high school-drama? Vem skulle vara hjälten? Vem är skurken? Vem är offret? Vem är den roliga bifiguren?

- Vad skulle hända om arketyperna bytte plats, eller om vi kombinerade flera arketyper i en och samma person?
- Hur väl stämmer dessa arketyper med verkligheten? Finns dessa arketyper/grupper på er egen skola? Finns det andra grupper?
- Rangordna dessa arketyper på en skala från högst status till lägst status. Diskutera kring denna hierarki. Vad finns det för för- och nackdelar med att vara högt upp respektive långt ner i statuskedjan?

Skrivuppgift

Ta hjälp av arketyperna och skriv ditt eget ungdomsdrama. Du väljer själv om du vill placera arketyperna i roller som de "brukar" ha, eller om du vill göra på ett helt annat sätt.

Grupppuppgift – Arketyper

Dela in klassen i fyra grupper och tilldela dessa varsin karaktär från föreställningen (Alice, Sofia, Nico, Vega). Ge dem sedan följande uppgift:

1. Kom överens om en arketyper eller grupptillhörighet ni vill tilldela karaktären utifrån hur hen framstår i början av föreställningen. Ni kan ta någon av de uppräknade arketyperna här intill eller välja en egen om ni kommer på något annat som passar bättre. Om ni har fler förslag får ni välja den som ni tycker stämmer bäst.
2. Vad gör karaktären under föreställningen som passar ihop med den tilldelade typen?
3. Vad gör karaktären som inte passar ihop med den tilldelade typen?
4. Skulle ni definiera karaktären på samma sätt i slutet av föreställningen?
5. Om ni fick möjlighet att låta er pjäskaraktär bestå av flera olika arketyper, skulle ni göra det? Och i sådana fall, vilka arketyper skulle ni välja och varför?
6. Redovisa resultatet för resten av klassen. Reflektera tillsammans.

Etiska dilemman

Ett annat sätt att fördjupa samtalen kring föreställningen är att diskutera de olika val som karaktärerna i föreställningen ställs inför som etiska dilemman.

Inled lektionen med att gå igenom olika typer av etiska modeller, exempelvis dygdetik, konsekvensetik och pliktetik. På samma sätt som i de filosofiska samtalen som beskrivits tidigare i handledningen kan du antingen låta eleverna själva välja ut ett antal situationer som de tycker vore intressanta att diskutera. Eller så kan du välja något eller några av exemplen nedan:

- Sofia tycker att hennes syster Alice sviker henne genom att bli tillsammans med hennes mobbare. Alice tycker å sin sida att Sofia är missunnsam.
- Nico har inte förstått att sättet han behandlat Sofia på har upplevts som mobbing och är en bidragande orsak till att Sofia inte har varit i skolan på ett år. Han tycker att Sofia dömer honom för hårt.
- Alice berättar för Sofia att hon inte längre är kär i Nico utan i en annan. Sofia berättar det för Nico. Sedan ångrar sig Alice och blir arg på Sofia för att hon berättat för Nico vad Alice har sagt.
- Nico och Sofia kysser nästan varandra. Nico är tillsammans med Sofias syster Alice. Ingen av dem berättar för Alice.
- Alice säger själv att hon och Nico är ett par mest för att det utåt sett ser bra ut och för att andra sagt till dem att de skulle bli ett fantastiskt par.

Om lögner

- Vid flera tillfällen i föreställningen ljugar karaktärerna för varandra eller undanhåller sanningen. Exempelvis ljugar Vega om sin bakgrund, Alice ljugar om sin fantastiskt goda raw-chokladpudding och

Sofia berättar inte för Alice om sina känslor för Nico. Använd dessa situationer (eller någon annan lögn/osanning från föreställningen) som utgångspunkt för att diskutera följande frågor:

- Är det alltid fel att ljuga eller finns det situationer där det är okej? När är det i sådana fall okej och inte?
- Är det värre att ljuga än att inte berätta en sanning?
- Kan man ljuga för sig själv? Och vad innebär det i sådana fall om den lögnen sprids till andra?

Om psykisk ohälsa

Flera av karaktärerna i *Fritt fall* befinner sig i omständigheter eller gör saker som skulle kunna vara ett tecken på psykisk ohälsa. Om det efter föreställningen skulle dyka upp tankar och frågor kring detta finns stöd att få, både för dig som lärare och för dina elever. Här nedan hittar du några exempel på organisationer dit det går att vända sig:

- Bris, telefon för barn och unga: 116 111
- Bris, telefon för vuxna: 077-150 50 50
- Bris, webbplats: www.bris.se
- 1177, om ätstörningar: <https://www.1177.se/sjukdomar--besvar/psykiska-sjukdomar-och-besvar/atstorningar/atstorningar/>
- Skolverkets rapport om problematisk skolfrånvaro (2010): <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a658a88/1553962179885/pdf2356.pdf>

Fritt fall och läroplanen

5.9 Biologi

Centralt innehåll åk 7–9

KROPP OCH HÄLSA

- Människans sexualitet och reproduktion samt frågor om identitet, jämställdhet, relationer, kärlek och ansvar.

5.14 Religionskunskap

Centralt innehåll åk 7–9

IDENTITET OCH LIVSFRÅGOR

- Hur olika livsfrågor, till exempel meningen med livet, relationer, kärlek och sexualitet, skildras i populärkulturen.

ETIK

- Vardagliga moraliska dilemman. Analys och argumentation utifrån etiska modeller, till exempel konsekvens- och pliktetik.
- Föreställningar om det goda livet och den goda människan kopplade till olika etiska resonemang, till exempel dygdetik.

5.12 Samhällskunskap

Centralt innehåll åk 7–9

INDIVIDER OCH GEMENSKAPER

- Ungdomars identiteter, livsstilar och välbefinnande och hur detta påverkas, till exempel av socioekonomisk bakgrund, kön och sexuell läggning.

5.18 Svenska

Syfte

I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.

Centralt innehåll åk 7–9

TALA, LYSSNA OCH SAMTALA

- Att leda ett samtal, formulera och bemöta argument samt sammanfatta huvuddragen i vad som sagts.

BERÄTTANDE TEXTER OCH SAKPROSATEXTER

- Texter som kombinerar ord, bild och ljud, och deras språkliga och dramaturgiska komponenter. Hur uttrycken kan samspela med varandra, till exempel i tv-serier, teaterföreställningar och webbtexter.

SPRÅKBRUK

- Ord och begrepp som används för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ords och begrepps nyanser och värdeladdning.
- Språkets betydelse för att utöva inflytande och för den egna identitetsutvecklingen.
- Nya ord i språket, till exempel lånord.



Ordlista

Oförmögen:	Att sakna förmåga
Patetisk:	Känslosam, ynklig, löjlig
Ocean/oceaner av tid:	En ocean är ett stort hav. Oceaner av tid innebär väldigt mycket tid.
Truppgymnastik:	En disciplin inom gymnastik där man tävlar i lag inom flera olika grenar.
Menisk:	Broskskiva i knät. I varje knä sitter två menisker. De fungerar dämpande och förhindrar skav mellan lårbenet och skenbenet.
Känsligt kapitel:	Känsligt ämne
Karaktärlös:	Svag, utan egen vilja eller drivkraft
Flukta:	Titta i smyg
Biodynamisk:	Något som odlats genom biodynamiskt jordbruk. Det biodynamiska jordbruket arbetar med en helhetssyn och ett kretsloppstänkande där vissa specifika naturliga preparat som framställs under delvis rituella former är tillåtna istället för konstgödsel.
Kalorier:	Enheter för att mäta energi-innehållet i mat och dryck.
Densitet:	Volymmassa, det vill säga hur "tätt" eller "luftigt" ett ämne eller objekt är. Ämnen/saker med hög densitet är tyngre än sådant som har låg densitet.



Definitionsfråga:	Något som kan vara olika beroende på sammanhang eller perspektiv och därför behöver definieras. Det vill säga att det finns ett behov att komma fram till en gemensam betydelse av något i det specifika sammanhanget.
Impulskontroll:	Förmågan att kontrollera sina impulser, det vill säga att kunna tänka efter och vid behov bromsa sig själv innan man gör något.
Inhibera:	Hämma (kan även betyda att ställa in eller skjuta upp)
Kicksökande:	Att söka sig till situationer som ger "kickar", det vill säga en tillfälligt kraftigt förstärkt känsla av exempelvis glädje eller rädsla som en följd av ett ökat påslag av hormonet adrenalin i hjärnan. Exempel på aktiviteter som kan ge "kickar" är Extremsport, slagsmål, uppträda inför publik eller att utsätta sig för något som man själv är rädd eller nervös inför. Vissa skaffar sig kickar på konstgjord väg genom olika former av droger.
Vedertaget:	Allmänt accepterat och använt
Empatistörd:	En onormal syn på, eller onormal känsla för att uppfatta andras känslor
Campari:	En alkoholhaltig dryck
Förkastlig:	Dålig, oacceptabel, usel, inte värd att godkänna
Rungande:	Dånande, ljudlig (används ofta bildligt och har då mer betydelsen kraftfull).
Patologisk:	Sjuklig
Mytoman:	En person som inte kan låta bli att ljuga

Engelska ord och uttryck

Personal space:	Personligt utrymme. Kan både syfta på fysiskt utrymme och vara mer bildligt som när en person beskriver ett behov av att få vara ifred.
Soulmate:	Själsfrände, används för att beskriva en form av vänskap eller kärleksrelation som går djupare än vanligt
Pissed:	Arg, förbannad (kan även på brittisk engelska betyda full)
Confession:	Bekännelse, erkännande

Fakta om Ghost

Ghost är ett svenskt hårdrocksband som är känt för sina teatrala element kring den påhittade sekt som leds av sångaren Papa Emeritus (även Cardinal Copia under en period) och där övriga bandmedlemmar alla är Nameless Ghouls. Under bandets första år var ingen av bandmedlemmarnas riktiga identiteter kända.



Repetitionsbild



Vi tar den unga publiken på allvar

Riksteatern tar alltid den unga publiken på allvar. Det gör vi genom att aktivt se på samhället ur ungas synvinkel och spegla maktförhållandena mellan vuxna och ungdomar på ett trovärdigt sätt för den yngre publiken.

Precis som för vuxna är konsten och olika konstnärliga uttryck viktiga i sig och ska inte ha krav på sig att ha tydliga syften och mål. Varje enskild Riksteaterproduktion för den unga publiken står för sig själv och existerar utifrån sitt eget konstnärliga uttryck.

Scenkonst berör, och inte alltid på ett sätt som är lätt att förutsäga. Hur konsten landar hos de ungdomar du ansvarar för beror helt och hållet på vad de varit med om och vad de bär inom sig.

Hjälp oss bli bättre

Vi på Riksteatern är måna om att det pedagogiska material vi tar fram är vad du som lärare och pedagog behöver. Därför ser vi gärna att du delar med dig av dina åsikter om denna lärarhandledning till oss. Vad är bra? Vad fungerar mindre bra? Vad har vi missat? Vi vill veta allt, från det stora till det lilla.

Mejla oss gärna!

Du är varmt välkommen att dela med dig av dina tankar eller återkoppla till oss på **barnochunga@riksteatern.se**

Det är vi som jobbar med *Fritt fall*

Manus **Lovisa Onnermark**

Regi **Helle Rossing**

Dramaturg **Ninna Tersman**

Skådespelare **Camila Bejarano Wahlgren, Karin Li Körsbärsdal,
Fredrik Lundin, Elin Skarin**

Scenografi och kostymdesign **Marie Moberg**

Maskdesign **Anna Olofson**

Ljusdesign **Fredrik Rydehäll**

Ljuddesign **Jonatan Eklund**

Scenmästare **Cilla Berndalen**

Kostym- och rekvisitatekniker samt turnéledare **Cajsa Oscarsson**

Ljus- och ljudtekniker **Bill Vileika**

Marknadsförare **Linda Persson**

Producent **Jenny Engström**

Redaktion lärarhandledning **Beatrice Sehlin Letfors, Joacim Gustafson,
Jenny Engström**

Konstnärlig ledare, Riksteatern Barn & Unga **Bengt Andersson/Dritëro Kasapi**

Läs mer om *Fritt fall* på
riksteatern.se/frittfall

RIKSTEATERN

Scenkonst som sätter tankar och
känslor i rörelse, för alla överallt.
Närmare 38 000 medlemmar skapar
möjligheternas scen och öppnar
mötesplatser i hela Sverige.

riksteatern.se/frittfall

Riksteatern
145 83 Norsborg
Tel: 08-531 991 00
info@riksteatern.se - riksteatern.se